

УДК 342.951:351.85] (477)

МАКСИМЕНКО МАРИНА,

*слухач магістратури спеціальності "Державна служба"
Донецького державного університету управління,
начальник відділу культури Артємівської міської ради*

ПАВЛОК ВАЛЕРІЙ,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державного управління та управління освітою Київського університету ім. Бориса Грінченка, м. Київ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ КУЛЬТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті проаналізовано основні засади державної політики в сфері культури. Визначається специфіка усвідомлення культурної місії держави у вітчизняному соціокультурному контексті. Визначено ключові концепти сучасної культурної політики України, зокрема "управління культурою" та "підтримка культури" та розкрито їх роль у процесі суспільної національної самоідентифікації. Автори доходять висновку про необхідність змістовного і організаційно-управлінського реформування культурної політики держави з урахуванням принципу системності в збереженні духовних здобутків українського народу і його традицій з одночасною модернізацією культурного життя суспільства.

Ключові слова: державна політика в сфері культури; "управління культурою"; "підтримка культури"; державно-громадське управління.

Постановка проблеми. Реформаційні перетворення у сфері культури України відбуваються з часів проголошення незалежності держави, коли постало питання формування нової державної культурної концепції. Сучасні умови розвитку держави визначають і новий простір реалізації державної політики в сфері культури в площині особистісної свободи, вільного творчого самовираження та створення національної ідеї.

Актуальність статті обумовлена тим, що Україна стала на шлях розбудови демократичної, правової держави, створення громадянського суспільства з високими гуманістичними цінностями. У цих процесах важливу роль відіграє культура, яка є потужним засобом консолідації суспільства, відновлення історичної пам'яті, утвердження національної самосвідомості й патріотизму, зміцнення міжнародного миру та злагоди. За допомогою культури формується активний, творчий інтелект і висока духовність особистості, інтелектуальний потенціал народу, що є головною умовою виходу суспільства на нові рівні цивілізації [1, с. 2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливе значення культури для консолідації суспільства, державотворчих процесів, стабільності та безпеки держави зумовило значне зростання інтересу до актуальних проблем управління розвитком культури в українській науці. Слід відзначити вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад і визначення окремих аспектів державної політики у сфері культури в сучасних умовах таких українських учених, як: С. Дрожжина, В. Карлова, В. Клочко, В. Малімон [2 - 5] та інші.

Мета статті полягає в тому, щоб показати, що у створенні державної культурної політики є необхідність взаємоузгодження державних інтересів консолідації суспільства та культурної диференціації суспільного життя, яке склалося на даний час розвитку української нації-держави.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні стає цілком очевидним, що труднощі й прорахунки у здійсненні соціально-економічних, політичних перетворень, недоліки у вирішенні багатьох проблем суспільного життя в період, коли Українська держава обрала європейський шлях розвитку, полягають зовсім не в тому, що реформи є недостатньо розробленими чи не відповідають потребам людини, всього суспільства. Значною мірою вони зумовлюються саме тим, що для успішного здійснення реформ українському суспільству поки що не вистачає сформованої системи відповідних світоглядно-ціннісних орієнтацій, зрілої національної самосвідомості, які формуються, передусім, завдяки державній політиці у сфері культури й виступають головними чинниками економічного, політичного і взагалі духовного відродження України.

Світовий досвід переконливо свідчить, що ті держави, які в найскладніші кризові періоди свого розвитку проводили зважену, послідовну політику у сфері культури, в найкоротші терміни, з мінімальними витратами досягали значних успіхів у проведенні економічних, політичних і соціальних реформ (наприклад, свого часу Японія, Німеччина) і швидко піднімалися до рівня високорозвинених країн. І, навпаки, недбайливе ставлення до культури прирікає суспільство на жалюгідне існування й відставання від цивілізованого світу [5, с. 224].

Нині в українській державі культурна сфера перебуває у важкому, кризовому стані. Суттєвою проблемою залишається забезпечення доступу населення до культурно-мистецьких цінностей. Відчутно посилюються процеси духовної деградації суспільства. У зв'язку із цим актуальним стає переосмислення державної політики у сфері культури з метою забезпечення необхідних умов для підтримки вітчизняної культури як основи прогресивного розвитку суспільства.

Кардинальні зміни в культурній сфері, зумовлені демократичними й ринковими перетвореннями, сприяли виникненню різноманітних суб'єктів культурної діяльності - закладів, організацій, підприємств і осередків культури, заснованих як на державній, так і на недержавній формах власності, підвищенню активності творчих спілок, національно-культурних товариств, громадських організацій, зацікавлених в оновленні культурно-мистецького життя, відродженні традицій вітчизняної культури. За цих обставин збільшилася кількість суб'єктів політики держави у сфері культури, виникла потреба в пошуку нових підходів до організації й здійснення державного управління. Особливого значення набуває формування такої моделі управління, яка б ґрунтувалася на встановленні конструктивного діалогу та тісній співпраці між органами державної влади й управління та громадськістю, їх взаємодії у вирішенні питань культурного розвитку, що відповідає специфіці культурної сфери, особливостям її розвитку і є важливим в умовах становлення громадянського суспільства в Україні.

Сучасна культурна політика України є, по суті, інерційною: як щодо її цілей, так і щодо механізмів реалізації жодного продуманого реформування практично не відбулося, окремі зміни мали або безсистемний, або стихійний, неконтрольований характер. Попри гучні декларації, реальні цілі, що їх переслідують нинішні владні структури, звелись до виховання національного свідомого і лояльного щодо незалежної держави обивателя та збереження існуючої культурної інфраструктури та зайнятості в ній. Обидві цілі носять швидше суспільно-політичний, в значній мірі кон'юнктурний характер і мають небагато спільного з культурою у "високому" розумінні, а також не потребують, на перший погляд, принципово нових механізмів реалізації. Однак за умов динамічних суспільних та економічних змін інерційна культурна політика безперспективна й приречена. Визначаючи нагальну потребу її реформування, слід, перш за все, поставити перед нею нові цілі.

Головною метою культурної політики в демократичному суспільстві має бути забезпечення вільного доступу всіх громадян до культурного життя та активної участі в ньому. Далі культурна політика має забезпечувати розвиток культури як складника загального розвитку суспільства та як частини світового культурного процесу. І, нарешті, її метою є збереження самобутності національних культур. Зазвичай, реальні цілі, закладені в концепцію культурної політики, є лише похідними від суто політичних цілей та пріоритетів державної політики в цілому.

Стратегічний вибір на користь демократії та вільного ринку означає для культурної сфери вибір між концепцією "управління культурою" та концепцією "підтримки культури" на користь останньої [2, с.18]. Концепція державного "управління культурою" є логічним породженням командно-адміністративної системи й означає підпорядкованість культурної сфери іншим сферам суспільного життя (в першу чергу політиці), а культурно-мистецьких інтересів - іншим, позакультурним [Там само, с. 34]. Ця підпорядкованість визначає і принципи, і механізми культурної політики.

Виходячи з цього в процесі демократизації суспільства бажано продумати стратегію розвитку української культури з метою суспільної інтеграції та державної єдності. Для цього важливо свідомо здійснювати наступні кроки:

- сприяти розвитку культурної самобутності української нації;
- активізувати процес консолідації культурних груп українського суспільства в створенні національної ідеї;
- створювати умови для реалізації прав народу, культурних груп, особистості в культурному просторі з метою перешкодити, не допустити монополізації національного культурного простору певним колом груп олігархічного спрямування, які економічно соціалізувалися, але чітко національно не ідентифіковані до української політичної нації;
- створювати умови для підтримки молодих суб'єктів культури у просторі української національної культури;
- орієнтуватися на етнокультурні корені культурної самобутності народу України;
- спрямовувати формування національної української культурної самобутності в напрямі європейських та світових цінностей;
- стимулювати розвиток національної культурної індустрії з метою реклами України як висококультурної нації;

Культура є якісною характеристикою людської діяльності, вона пронизує всі суспільні ніші; водночас різноманітність виявів людської діяльності є чинником розвитку культури та цінністю людини, яка в процесі життя реалізує себе як творча особистість та розвиває, створює один із культурних напрямків [3, с. 147].

Сьогодні наш культурний та інформаційний простір розірваний. Національні цінності стикнулися з байдужістю політиків і посадовців. За останні десятиліття повні не було профінансовано жодного національного проекту - від підтримки української книги до поширення державної мови. Нові умови, в яких перебуває наразі Україна, дали можливість проявитись тим культурним потребам, які раніше блокувались чи заборонялись. З'являються незнані раніше суб'єкти культури, діяльність яких пов'язана з недержавними формами культурно-дозвіллевої діяльності, задоволенням нових потреб молодіжної моди. Утворюються конкурентні, сучасні культурологічні структури (фірми, підприємства, культурологічні центри, дирекції свят і фестивалів тощо), що відкриває нові шляхи вдосконалення культурної діяльності в суспільстві.

Радикальні зміни мають місце в системі художньої культури, у мистецькому житті суспільства. Формуються нові відносини між основними учасниками цього процесу, між митцем, творчими спілками, публікою, критикою, державою та громадськістю.

У процесі формування нового типу культурного життя, насиченого саме національним змістом і постмодерністськими новаціями, відбуваються зміни в смаках, уподобаннях, у критеріях оцінок явищ культури та мистецтва. На перший план виходять критерії художності, естетичної досконалості, інноваційності, авангардності, народності.

Українська культура переживає на даний час період свого оновлення, національного утвердження нових цивілізаційних цінностей.

Ідея національно-культурного відродження стимулює появу нових тенденцій в культурному просторі України, а саме:

- формування тенденцій на підвищення уваги до культури, її гуманізацію та демократизацію культурної сфери;
- розширення культурного простору України, виникнення нових суб'єктів і осередків культурного життя;

- виникнення недержавних культурологічних структур (фірм, малих підприємств, дирекцій свят, фестивалів);

- відродження й розвиток культур національних меншин України;

- активізація культурного життя в регіонах;

- утворення та розвиток міжнародних культурних зв'язків, зміцнення престижу української культури у світі.

Основними напрямками державної політики у сфері культури повинні бути визначені адекватні механізми реалізації державної політики в цій сфері в сучасних умовах.

Визначення напрямів реформування й цілеспрямованість в їх реалізації має стати основою в створенні концепції державної політики у сфері культури. Одним із таких напрямів реформування державного управління у сфері культури можна визначити застосування програмно-цільового підходу до реалізації державної політики у сфері культури як одного із засобів її оптимізації. Це передбачає розробку і здійснення цільових програм культурного розвитку і є ефективним механізмом реалізації державної політики у зазначеній сфері в умовах жорсткої обмеженості ресурсів. Поєднання зусиль усіх зацікавлених сторін у процесі розробки й здійснення державної програми сприятиме врахуванню й задоволенню культурних інтересів усіх суб'єктів культурної діяльності, значно посилюватиме обґрунтованість управлінських рішень, уможливуватиме альтернативні шляхи розв'язання соціокультурних проблем і вибір оптимального варіанту реалізації державної політики у сфері культури [4, с. 96].

Черговим напрямом реформування культурної політики повинна стати децентралізація управління, що передбачає чітке розмежування управлінських функцій між центральними, регіональними і місцевими органами державної влади і управління за умови надання більших можливостей щодо формування та здійснення політики у сфері культури всім суб'єктам культурно-мистецького життя на регіональному і місцевому рівнях і визнання цих рівнів головними, такими, на яких регулюється культурне життя. Децентралізація державного управління у сфері культури має здійснюватися на основі послідовної демократизації всієї системи управління. Одним із доцільних варіантів, на наш погляд, є заміна системи державного управління у сфері культури на громадсько-державне управління, в якому головну роль відіграватиме громадськість: громадські, недержавні організації - творчі спілки, фонди, асоціації діячів мистецтв, національно-культурних центрів тощо. У такій моделі управління громадським структурам належатиме пріоритет у розробці державної політики і прийнятті управлінських рішень, а органи державної влади і управління залишатимуться виконавцями рішень, прийнятих демократичним шляхом. Суттєвою перевагою громадсько-державного управління у сфері культури є залучення до управлінської діяльності максимальної кількості громадян, підвищення зацікавленості суспільства в проблемах розвитку культурної сфери, сприяння реалізації конституційного права особистості на участь у державному управлінні, що значно прискорює його демократизацію.

Найближчою перспективою для державної політики у сфері культури в Україні передбачається максимальне впровадження елементів державно-громадського управління. У такій моделі управління важливу роль мають відігравати органи державної влади й уп-

равління, які покликані ініціювати співпрацю з громадськістю щодо формування і реалізації державної політики у сфері культури і перетворити її на плідне партнерство. Таке твердження особливо актуальне в сучасних умовах.

Українська громадськість поки що не є рівноцінним партнером для державних структур і найближчим часом буде не спроможна виконувати таку функцію. Це зумовлюється слабкою розвиненістю громадських структур, третього сектора в Україні, відсутністю нормативно-правової бази, яка б регламентувала діяльність громадсько-державних структур у сфері культури, недостатністю подібного досвіду роботи, недовірою громадян до органів влади, що значно обмежує участь громадськості в управлінських процесах. І тільки поступово, в процесі набуття досвіду співпраці державними і громадськими структурами, поглиблення демократизації управління у сфері культури стане можливою трансформація державно-громадської моделі управління у громадсько-державну.

Упровадження державно-громадської моделі управління передбачає, що питання формування і здійснення державної політики у сфері культури, а також регіональної культурної політики доцільно передати сформованим демократичним шляхом державно-громадським органам управління на всіх рівнях. У них громадську частину становлять представники різних суб'єктів культурного життя, незалежні від державних структур, які на громадських засадах здійснюють управлінську діяльність. Державну частину такого управлінського органу утворюють державні службовці, які виконують прийняті ним рішення.

Загалом, протягом останніх років розвиток культури в Україні відбувається вкрай суперечливо. З одного боку, розгортаються інноваційні процеси, зумовлені тяжінням народу до національно-культурного відродження, демократичного суспільного життя. З іншого, загострюються негативні тенденції в кадровому інфраструктурному фінансовому забезпеченні галузі. Нарощування інноваційних тенденцій пов'язане, перш за все, з активізацією культурного життя в регіонах.

Висновки

Існуючий стан культури в Україні вимагає нових політичних підходів, програм і механізмів їх реалізації. Культурний розвиток держави та її окремих регіонів повинен бути визначений як один із пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади.

Пошук більш ефективних форм роботи повинен відбуватись і у змістовному, і в організаційно-управлінському плані. Цілком зрозуміле усвідомлення зростання значення культури як форми вияву національної самосвідомості, як фактора консолідації суспільства, в сучасних межах перебудови державної культурної політики.

Отже, в умовах широкомасштабних політичних та економічних реформ, що відбуваються в Україні, необхідно забезпечити системне реформування сфери культури для збереження духовних здобутків українського народу і його традицій з одночасною модернізацією культурного життя суспільства. Втілення цих та інших орієнтирів має вкрай важливе значення для України, адже культура є важливим компонентом розвитку держави та окремої особистості. Утвердження культурної самобутності є основним елементом незалежності й національного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про культуру : Закон України № 2778-VI від 14 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
2. Дрожжина С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти : [монографія] / С. В. Дрожжина ; Донецьк. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. - Донецьк : Дон ДУЕТ, 2005. - 198 с.
3. Карлова В. В. Сучасні проблеми державного управління в галузі культури / В. В. Карлова // Культурна політика

- України у контексті світових трансформаційних процесів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (12-13 груд. 2000 р., Київ) / [за заг. ред. В. П. Подкопаєва, В. Г. Чернеця ; наук. ред.-упоряд. О. О. Різник]. - К. : ДАККІМ, 2006. - С. 146-148.
4. Ключко В. П. Глобалізація: економічні та соціально-культурні аспекти / В. П. Ключко. - К. : ДАККІМ, 2005. - 189 с.
 5. Малімон В. Культурна безпека як мета культурної політики держави / В. Малімон // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2006. - № 4. - С. 222-228.

Максименко Марина,

*слушатель магистратуры специальности "Государственная служба"
Донецкого государственного университета управления,
начальник отдела культуры Артемовского городского совета*

Павлюк Валерий,

*кандидат наук по государственному управлению, доцент,
доцент кафедры государственного управления и управления образованием
Киевского университета им. Бориса Гринченко, г. Киев*

**ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ:
ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

В статье проанализированы основные принципы государственной политики в сфере культуры. Определяется специфика осознания культурной миссии государства в отечественном социокультурном контексте. Определены ключевые концепты современной культурной политики Украины, в частности "управление культурой" и "поддержка культуры" и раскрыта их роль в процессе общественной национальной самоидентификации. Авторы приходят к выводу о необходимости содержательного и организационно-управленческого реформирования культурной политики государства с учетом принципа системности в сохранении духовных достижений украинского народа и его традиций с одновременной модернизацией культурной жизни общества.

Ключевые слова: государственная политика в сфере культуры; "управление культурой"; "поддержка культуры"; государственно-общественное управление.

Maksymenko Maryna,

*Listener of Magistracy of specialty "Civil Service",
Donetsk State University of Management, Head of the Culture Department Artemivsk City Council*

Pavliuk Valerii,

PhD in Public Administration, Associate Professor, Borys Grinchenko Kyiv University

**STATE POLICY IN THE SPHERE OF CULTURE, FEATURES OF REALIZATION
IN MODERN CONDITIONS**

The article analyzes the basic principles of state policy in the sphere of culture. The specific mission of cultural awareness is determined in the national socio-cultural context. The study highlights the key concepts of contemporary cultural policy in Ukraine, including "management culture" and "cultural support". The article discloses their role in the national public identity. The authors conclude on the necessity of substantial organizational and managerial reform of cultural policy on the principle of consistency in maintaining spiritual achievements of Ukrainian people and its traditions with simultaneous modernization of cultural life of society.

Keywords: government policy in the sphere of culture; "management culture"; "cultural support"; public-public administration.

© Максименко Марина, Павлюк Валерій
Надійшла до редакції 16.04.2015